

XAVIER PUCHADES, «Paco Zarzoso», presentació de l'autor dins el projecte Dramatea del Centre de Documentació Escènica, Institut Valencià de Cultura.

A finals dels huitanta, Zarzoso inicia la seua formació com a actor en el ja desaparegut Centre Dramàtic de Sagunt. En aqueix temps, intervé en una de les seues produccions, *Arlequino, servidor de dos patrones* (1988), de Carlo Goldoni, i en una altra de la companyia Teatro de Títeres Calderilla, *Federico, el poeta de la luna* (1988). Entre 1989 i 1992, amplia la seua formació amb la companyia Moma Teatre, dirigida per Carles Alfaro, i participa en *Inèrcia* (1988) i *Basted* (1992), ambdues concebudes com a creacions col·lectives, i en *Woyzeck* (1992). La seua trajectòria com a actor tindrà continuïtat en algunes de les seues creacions pròpies, la seua última col·laboració en una companyia aliena va ser en *Nit i dia* (1993), de Carles Alberola i Ferran Torrent, produïda per l'Horta Teatre.

Paral·lelament a aquesta primera etapa actoral, Zarzoso comença a escriure els seus primers textos dramàtics. Per a poder portar-los a escena, funda Grieta Teatre junt amb Cristina García, actriu amb qui havia compartit formació i experiència tant en el Centre Dramàtic de Sagunt com en

Moma Teatre. Amb Clavill Teatre, estrena dos treballs: *El afilador de pianos* (1992), dirigida per García i el propi autor, i *Un hombre, otro hombre* (1995), amb direcció de Lola López. Ambdós es programen en Atelier 24, seu de Moma Teatre i un dels espais vinculats al circuit alternatiu valencià en aquells temps. Com era habitual en aqueixa època, els dos muntatges tindran versió en valencià, igual que succeirà amb altres textos posteriors de l'autor. Pep Ricart, un altre dels seus companys en Moma, dirigeix *Nocturnos* (1995), per a la companyia Debarrani.

Respecte a la seua formació com a autor, entre 1993 i 1995, Zarzoso assisteix a diversos tallers d'escriptura dramàtica, com l'impartit per Sergi Belbel en la Mostra de Teatre Espanyol d'Autors contemporanis d'Alacant (1993), o els organitzats per José Sanchis Sinisterra a la Sala Beckett (1994-1995), a Barcelona. És en aquesta sala, just quan Lola López interpreta *Libración* (1994), de Lluïsa Cunillé, on Zarzoso coneix personalment l'autora catalana. En 1995, els tres decideixen fundar la Companyia Hongaresa de Teatre per a, en principi, un muntatge puntual, *Intempèrie* (1995), coescrit per Zarzoso i Cunillé i dirigit per López; no obstant això, després de l'estrena,

donaran continuïtat al projecte per a poder continuar experimentant una textualitat dramàtica pròpia i poder estrenar, a més, textos inèdits.

En la dècada dels 90, Zarzoso va consolidant-se com a autor dramàtic. Els seus textos reben nombrosos premis: *Umbral*, premis Marqués de Bradomín (1996), Enrique Llovet (1997) i Max Aub de les Arts Escèniques de la Generalitat Valenciana (1998); *Cocodrilo*, premi de la Crítica Valenciana al millor text (1998); *Mirador*, Premi SGAE (1999); i *Ultramarins*, amb dos guardons al millor espectacle en 1999, el Serra d'Or i el Ciutat de Barcelona. D'altra banda, Zarzoso obté diverses ajudes a la creació de Teatres de la Generalitat Valenciana a les seues obres: *Nocturnos* (1994), *Cocodrilo* (1995), *Mirador* (1997), *Transilvania* (2001) i *El mal de Holanda* (2003).

Progressivament, el seu teatre comença a conèixer-se fora de València: a Catalunya, a través de produccions del Festival Grec de Barcelona i del Festival Internacional de Sitges; i a Madrid, amb els propis muntatges de la companyia Hongaresa. Pràcticament, tots els seus textos dels anys noranta són llocs en escena per diferents directors: a Barcelona, Rafael Durán dirigeix *Valencia*

(1997), i Ivette Vigatà, *Ultramarins* (1999); i a València, Carles Alfaro s'encarrega de la versió en valencià d'*Umbral*, *L'altre* (1997), una producció de Moma Teatre. Amb l'Hongaresa, Zarzoso estrena: l'esmentada *Intempèrie* (1995); *Cocodrilo* (1998), amb direcció d'Alejandro Jornet, i una coproducció amb Moma Teatre, *Mirador* (2000), dirigida per Xavier Albertí. A aquestes estrenes cal afegir la seua única incursió en el teatre infantil fins al moment, *Vertedero* (1998), coescrita amb José Manuel Rambla i dirigida per Rafael Calatayud. Molts d'aquests textos es tradueixen llavors a altres idiomes com l'anglès o el portugués, encara que la majoria d'aquestes traduccions romanen inèdites.

Entre 1999 i 2001, Zarzoso col·labora en diversos projectes col·lectius: a Barcelona, *Sopa de Ràdio* (1999); a València, *Un de sol* (2000); i a Madrid, *Ecos i silencios* (2001). Anys abans, a València, havia participat amb *Volcán* en el cicle col·lectiu de lectures dramatitzades de peces breus *Islas* (1997). És un moment, doncs, en el qual l'autor escriu nombrosos textos breus, per a aquestos projectes o per a ser publicats: *Subimos a la gárgola en globo* (1997), *Nube sombrero* (1999), *Sin más novedad* (1999), *Fin* (1999), *Un*

de sol (2000), *Asentamiento* (2001) o *El deshollinador* (2002).

Si la dècada dels noranta va ser fonamental per a la seua projecció nacional, el canvi de segle ho serà per a la internacional, sobretot, a Llatinoamèrica. A Xile, es realitzen dos produccions, *Cocodrilo* (1998) i *Nocturnos* (1999); a Cuba, una lectura radiofònica de *Mirador* (1999); a Brasil, es llig *Umbral* (2001); i a Argentina, una lectura i una producció posterior d'*Umbral* (2001), dirigides ambdues per Fernando Piernas. Alguns d'aquests treballs es duen a terme en el marc de festivals internacionals de dramaturgia: els contemporanis de l'ICI a Buenos Aires i el I Encontro Internacional de Dramaturgia de Río de Janeiro. En ambdós casos, l'autor assisteix i imparteix tallers o cursos. Del primer, naixerà la seua relació amb Fernando Piernas i el grup cordovés Pluja, impulsor d'alguns dels muntatges de l'autor a Argentina com *Cocodrilo* (2006), *El mal de Holanda* (2009) i *El hipnotizador* (2010). Aquestes dues últimes en coproducció amb l'Hongaresa.

A partir de 1999, la Companyia Hongaresa s'havia professionalitzat completament, es formalitza com a empresa i els seus muntatges comencen a girar de manera

regular per diverses ciutats espanyoles. D'altra banda, posen en marxa una sèrie de coproduccions. A les esmentades fins ara, caldria afegir les realitzades amb el Festival Internacional VEO (València Escena Oberta) de València: *Ilusionistas* (2004), de Cunillé, i *El mal de Holanda* (2008), de Zarzoso. Aquesta última, dirigida per Xavier Albertí, rep el Premi Abril al millor text en 2009. Cunillé i Zarzoso recuperen també el procés creatiu en coescriptura dels inicis amb *Viajeras* (2000), i *Húngaros* (2002), ambdues dirigides per Lola López.

Des de 2000, a més, Zarzoso anirà consolidant la seua experiència com a docent impartint cursos i tallers d'escriptura dramàtica. Després dels realitzats a Llatinoamèrica, desenvolupa altres caracteritzats per finalitzar amb una mostra escenificada d'un text col·lectiu que ell mateix coordina i dirigeix. Per exemple, en l'Escola de l'Actor mostren: *Descubre las ocho diferencias* (2001) i *La falange del dedo corazón* (2004). També per a la mostra final de llicenciatura d'aquesta escola escriu *El páramo donde fue herido de muerto Jorge Manrique* (2003). Al llarg dels anys ha impartit nombrosos cursos a València (SGAE, Universitat de València i Centre Teatral Escalante, entre

altres), així com a Barcelona, especialment en la Sala Beckett. Aquesta activitat docent continuada li serveix, d'altra banda, per a desenvolupar aspectes teòrics i pràctics de l'escriptura dramàtica que, després, aplica a la seua pròpia obra i a les creacions de l'Hongaresa.

Com a director d'escena, la seua tasca s'ha centrat, sobretot, en l'Hongaresa des de *Vacantes* (1997), de Lluïsa Cunillé, a qui seguiran: *Viajeras* (2000), coescrita amb Cunillé, i *Umbral* (2006); o coproduccions com *El hipnotizador* (2002), codirigida amb Toni Casares, *Exilio* (2004) i *Arbushto* (2008). Aquestes dues últimes coproduïdes amb membres de Teatre de los Manantiales, per als qual també dirigeix *Polar* (2006), d'Arturo Sánchez Velasco. Per a aquesta companyia valenciana, a més, és coautor, junt amb Sergio Aguilar, de *Ciudadano Sade* (2007), dirigida per Ximo Flores. Al mateix temps, amb Gerardo Esteve, crea dos espectacles: *Solo ante el delirio* (2005) i *Tiempo luego existo* (2007).

No són, no obstant això, les úniques col·laboracions que realitza en aqueix període amb altres companyies valencianes. A les esmentades, se sumen encàrrecs com: *El cel dins una estança* (2006), coescrita amb Jaume

Policarpo i Xavier Puchades, per a Bambalina Teatre Practicable; i *L'última paraula* (2009), amb direcció de Joan Peris, per a Micalet Teatre.

Finalment, *El éxito está en la sombra* (2001), un encàrrec del Museu Internacional de Titelles d'Albaida (MITA), per a escriure una peça de titelles per a adults que, de moment, només està publicada.

El contacte establert amb el teatre català es manté al llarg de l'any 2000 per mitjà de textos en solitari o coescrits amb Cunillé. Amb l'autora catalana escriu: *Vianants* (2004), dirigida per Xavier Albertí; i l'obra guanyadora del I Premi Joaquim Masó, *Saló Primavera* (2007), dirigida per Lurdes Barba. En solitari, estrena *Arbusht* (2006), dirigida per Àlex Rigola i *L'impossible* (2009), amb direcció de Rafael Duran. *Arbusht* és un encàrrec del Teatre Lliure i implica un gir en l'escriptura dramàtica de Zarzoso cap a un teatre més explícitament «compromés». Cosa que es trasllada també en alguns treballs de la companyia com *La carícia de Dios. Ruanda 1994* (2005), de F. Zanni i P. de Vita, dirigida per Lola López, i posteriorment, amb *El alma se serena* (2009), coescrita amb Cunillé, o *Paco e Isabel* (2010), coescrita amb Begoña Tena. Aquesta última, una peça breu que va

formar part del projecte *Zero Responsables* (2010), un homenatge col·lectiu per a les víctimes de l'accident de metro de 2006 ocorregut a València. En aquest línia, l'Hongaresa rescata en 2013 la ja esmentada *Salón Primavera*, ara en un muntatge en castellà.

La projecció internacional de la companyia es fa realitat en aquesta etapa. En 2002, reposen *Vacantes* de Cunillé, estrenada en 1997, per a assistir al Festival Internacional de Teatre Mercosur, a Argentina. Amb *Umbral*, en 2008, visitaran uns quants països com Colòmbia, Xile, Argentina o Uruguai. Unes gires que es fan habituals a partir de 2012 amb *Aquel aire infinito*, de Cunillé, a Xile i Argentina. A aquest últim país han anat després amb: *Patos salvajes* (2013), firmada pels tres membres de l'Hongaresa; *Adiós todavía* (2014), de laia Cárdenas; *María, la Javalina* (2015), de Lola López; i *Serenata en un país sin serenos* (2016), coescrita amb Cunillé. D'aquest contacte amb el teatre argentí, naix l'encàrrec del Complex Teatral de Buenos Aires perquè Zarzoso escriga i dirigisca un text, *Hilvanando cielos* (2011), estrenat en el Teatro San Martín. L'any següent, Hongaresa estrena una nova versió gràcies a una coproducció amb el Centre Dramàtic Nacional. Aquesta

obra condensa la teoria del teatre ebri desenvolupada per l'autor en els seus tallers.

En els últims anys, la vinculació de l'autor amb l'Escola de l'Actor es manté per mitjà d'encàrrecs per a mostres finals de llicenciatura, com *Otelhotel* (2011), o impartint cursos monogràfics de dramaturgia. Però, sobretot, centra la seua tasca docent en la Sala Ultramar, on imparteix tallers des de 2012. Una sala que la mateixa Hongaresa cogestiona entre els anys 2012 i 2014, i on s'estrenen la mostres d'aquests tallers que Zarzoso dirigeix i/o coordina: *Siempre nos quedará París* (2012), *La ronda del miedo* (2013), *Cría cuervos* (2014) i *12 razones para no comprar en XXXXXXXXX* (2015), *Ni buena, ni noble, ni sagrada. Bankia* (2016).

Zarzoso ha continuat rebent nous encàrrecs en els últims anys com: *Querencia* (2013), per a Bonanza T, amb direcció de Carles Sanjaime; o l'òpera *El mal vino* (2014), per al Grup Amores. Aquesta incursió recent en la música s'aprecia també en *L'eclipsi*, una òpera produïda pel Teatre Nacional de Catalunya, dirigida per Xavier Albertí i Premi Max de les Arts Escèniques al millor musical (2015). Igualment, en *Serenata per a un país sin serenos* (2015),

coescrita amb Cunillé i produïda per Hongaresa, està present la interrelació entre música i paraula.

Finalment, en el XX aniversari de la companyia, Zarzoso va donar a conèixer nous textos a través de lectures dramatitzades: *La piedra de la locura* i *Uritorco*, aquest últim coescrit amb Cunillé.